

Meenutusi Jõuludest

Jõulud on läbi aegade põhjamaa kõige suurem püha. Tänapäeval on see kristlik, Jeesuse Kristuse sündimise püha, kuid Põhjamaa paganad pidasid jõule ammu enne Önnistegija sündi siia maailma. Lõuna-Eestis on jõule nimetatud vanasti ka **talvistepühadeks** või **talistepühadeks**. Setumaal aga kasutatakse veel tänapäevalgi **talispüha** nimetust. Kristuse sündimise päeva, piiskop Liberiuse korraldusel, peeti esimest korda 25. detsembril 354. aastal. Roomas peeti 25. detsembrit **päikese sünnipäevaks**, mil päevad hakkavad jälle pikinema ja päike ise kõrgemale taevasse kerkima.

Jõulud on perepüha, laste püha, muinasjutulise Jõuluvanaga seotud püha, Jeesuslapse sünnipäev. Võib öelda, et **jõulumäng**, mida kogu pere kaasa mängib, on üks ilusamaid, mida inimene on kunagi välja mõelnud.

Nii nagu kõigi pühadega, nii ka jõuludega käivad kaasas oma traditsioonid. Mis siis on traditsioon? Antoine de Saint-Exupery on väga ilusasti öelnud, et **traditsioon on see, mis teeb, et ühe päev teistest päevadest erinevaks – et üks tund oleks teistmoodi kui kõik teised tunnid**.

17. sajandil muutusid jõulud iseseisvaks pühaks, lahus näärdest – uusaastapühast ja see oli aastal 1691 Innocentus 12-ne ajal.

Jõulu aeg algas vanasti toomapäevaga (21. detsember) ja **kestis kuni nuudipäevani** (7. jaanuar), **nii et uusaasta ja kolmekuningapäev sinna sisse jäid**. Vana-aastaõhtu ja uue aasta esimese päeva kohta öeldi uued jõulud, kolmekuningapäeva kohta aga kolmandad jõulud või jõulusaba. Päärijõulud ehk vanad jõulud keetsid Eestis jõululaupäevast kuni vana aasta viimase päevani. Jõulurahu aga hakkas kehtima toomapäevast kuni nuudipäevani: see oli aeg, kus ametlikult kohtud ei töötanud ning tavaõiguse järgi valitses töökeeld.

Kristlik kirik on pühitsenud jõulu eelaega 5. sajandist alates. Advent on ladina keeles adventus Domini ehk „Kristuse tulemise aeg“. Advent oli algul **jõulupaast** – palvused, tihedad kirikuskäimised ja askeetlik elu. Tänapäeval aga rõõmus jõulu ootuste aeg. **Advendiküünalde süütamise** komme on tulnud Saksamaalt. Esimene teade sellisest küünaldega jõuluootusest on pärit aastast 1830 Hamburgi kristlikust lastekülalt. Teine advendikaunistus on **jõulukalender**. Ka see tava on pärit Saksamaalt ja Skandinaaviamaadesse tulnud 1930. aastal. Eesti lapsed hakkasid advendikalendrid nägema 1960. aastail. Jõulumeeleolu toob uksele pandud **advendipärg**. Ukse kaunistused ja aiavalgustus on pärit Ameerikast.

Toomapäev 21. detsembril – jõuluaja algus. **Selleks päevaks peavad olema kõik aasta toimetused tehtud, võlad makstud ja lubadused täidetud**. Tehti suurpuhastus – aeti Must-Toomas välja. Toomapäeval pestud pesu pidi saama hästi puhas ja valge. **Jõuluvorstid** valmistati samuti toomapäeval. Jõuluõlu pidi juba käimas olema.

Kõik tööd toomapäevast jõululaupäevani, mis polnud otseselt jõuludega seotud, oli keelatud. Selle aja sisse langes ka kogu jõuluperioodi söögi valmistamine, kuna jõuluõhtust alates toite ainult soojendati.

Uusi riideid kanti kogu jõulu ajal.

Jõululaupäeval tõusti hästi vara, et oma toimingutega lõunaks valmis saada. Ahju köeti kadakatega või suitsutati kadakaid toas, et kurjad vaimud majast välja ajada. Põhiliseks

kaunistuseks peeti lakke riputatud **jõulukrooni**, mida peetakse jõulukuuse eelkäiaiks. **Krässi** (kartulisse ümberringi torgatud rukkikõrred) peetakse aga iseloomulikuks ainult eestlastele ja lätlastele. Kõige tähtsam oli **õlgede tuppa toomine**. Õlgedel magamine andis tervist ja hoidis ära seljavalu järgmise aasta lõikuse ajal.

Jõuluõöl süüdati küünlad – **jõuluküünlad**, millised olid kolmeharulised. **Pühadeõine tuli ei tohtinud kustuda**, muidu juhtus talus inimestega või majapidamises mingi õnnetus.

Perenaist ei tohtinud jõuluõhtul laua katmisel keegi aidata, kuna igaüks pidi ainult oma tööga tegelema ja see oli perenaise töö. Suurele söögikorrale kogunes terve pere. Toit jäi lauale. **Mida rohkem sõid, seda rohkem jõudsid järgmisel aastal tööd teha**. Saaremaal pidi peremees sööma 12 korda, muule perele piisas 7-st korrast. Jõuluõösel viidi ka loomadele süüa.

Üldiselt magati sel öösel vähe, kui üldse. Arvati, et kes jõuluõöl magab, see jääb kogu järgmiseks aastaks laisaks. **Enne keskööd oli isegi haigutamine keelatud**.

Esimese jõulupüha varahommikul sõideti kirikusse. Kirikust koju sõites ei tohtinud tagasi vaadata – see pidi tooma õnnetust. Kodus tuli kohe tuli ahju panna, mida võis teha ainult peremees, samal ajal jõululaupäeva varahommikul võis teha seda ainult perenaine. **Perenaise tuli tagas jõulusöökide õnnestumise, peremehe tuli aga kogu järgmise aasta viljakasvu**.

Järgnev jõuluaeg, teine jõulupüha – **tabanipäev** andis maad naljale ja mängule. See päev oli vastastikku sõpradel külas käimiseks. Kolmas püha oli jõulude ärasaatmine.

Kui jõulud on perekesksed, siis näärikombed on rohkem isikukesksed.

Sokud – sikud nääriõhtul. Erinevalt jõuluvanast tahtis sokk ise kingitusi saada. Kotti korjati otra, millest valmistati õlut **sokupulmadeks, mis peeti küünlapäeval** (2. veebruaril), kuhu kogunes terve küla rahvas. Peigmeheks oli noormees, kes nääri ajal oli sokuks, pruudiks aga mees, kes oli olnud karjaseks. Toit toodi küla pealt kokku. Viimased sellised sokupulmad peeti Muhus Kantsi külas 1936. aastal.

Jõuluaja lõpp oli enamasti **kolmekuningapäev** (6. jaanuar), saartel ja rannikul kohati ka **nuudipäev** (7. jaanuar). Kolmekuningapäeval söödi viimased head söögid ja joodi õlut, valati õnne ja mängiti mängu. Nuudipäeval joodi ära viimane jõuluõlu.

Kolmekuningapäevaga lõppes suur osa töökeelde ja algas üks lõputa rügamine.

Jõulukuuse kohta kõige vanem kirjalik teade on 1605. aastast Strassburgist. Küünlaid kuusele ei pandud, küll aga ehiti kuuske maiustustega, mida lapsed võisid peale pühi ära süüa. **Klassikaline ehe on täht**. Vaesemal rahval oli jõulupuuks mänd. **Jõulupuu mõte oli selles, et ta peab olema igihaljas puu**. Tartus oli esimene vaeslastele valmistatud jõulupuu 1837. aastal. Tallinlaste traditsioonilist nääripuud käis 1711. aastal vaatamas Eestis viibiv vene tsaar Peeter I koos saatjaskonnaga, kellele see komme väga meeldis.

Õeldakse, et kellel kodus jõulude ajal kuuske ei ole, on õnnetu inimene.

Jõuluvana ja tema sõbrad, kellele loetakse luuletusi ja lauldakse laule ning vastu saadakse kingitusi. Eesti on ka üks vähesamaid maid, kus Jõuluvana iga hea lapse koju

tuleb. Suures osas maailmas poetavad lastele ainult kingitused ja ise käivad vaid koolides ja avalikes kohtades – kaubamajades...

Algul käis Jõuluvana ainult linnalastel, kuid 1920. aastast ka maalastel. Jõuluvanal oli seljas tagurpidi lambanahknekasukas, käes kirjud kindad ja ümber rahvariidevöö. Ees pikk habe. Praeguse Jõuluvana punase mantli ja mütsi on disaininud ameeriklased (seal on pika mantli asemel jakk).

Praegusteks abilisteks on **päkapikud**. Tõeline jõulupäkapiku võidukäik sai alguse Rootsist 1870. aastail, mil hakati joonistama päkapikukaarte. Päkapikud toovad kingitusi akna peal pandud sussi sisse. **Sussi on mõtekas panna pärast seda, kui esimene lumi on maha sadanud.**

Jõulukaartidest. Heade soovide kirja panemine uueks aastaks on tegelikult väga vana komme ja pärit juba eelkristlikust ajast. Vanas Egiptuses graveeriti uue aasta tervitus õlilampidele, mida kingiti. Kaardi kujul on teada Kopenhaageni kuninglikust trükikojast pärit uue aasta soovidega Kristian V-le 1690. aastal.

Jõulukaartide saatmise kodumaaks on Inglismaa, kus juba 1843. aastal trükiti umbes 1000 kaarti. Esimesed piltpostkaardid Eestis ilmusid 1895. aastal.

Kingitustest. Uueks aastaks kingituste tegemise komme on väga vana ja pärineb antiikajast. 1920. aastate Tartust on teada, et majateenija sai igaks jõuluks hea kleidiriide. Kombekas oli, et laps sai mänguasja kõrval kingiks tingimata ka raamatu. Praegu on kindlad reeglid kadunud, kuid on üks seadus: **kingitus peab tulema südamest ja saajale mõeldes.**

Jõulutoidud. Jõlusöömal on maagiline vägi edaspidise jõu ja tervise üle. Kogu Eestis oli jõulutoiduks liha, vorstid ja parem leib. Saaremaa taludes kus oli võimalik, tapeti jõululaupäeva hommikul pörsas, küpsetati ära ja pandi jõuluõhtul tervelt lauale. Mitte söömiseks, vaid nn. vaateohvriks. Ära võis selle süüa alles hiljem. Kohe söömiseks anti tavaliselt keedetud seapead, -kintsu ja -külge. Sea silmad anti kassile, et ta näeks paremini hiiri püüda. Keel anti lastele, keeleots aga kassile, et lapsed valetama ei hakkaks. Hiljem hakati sülti sööma. **Ubade söömine on tuntud kogu Euroopas.** Vanasti öedi Saksamaal, et kes ube ei söö, muutub eesliks. Jõulupuder – kaerapuder lihatükkidega topiti soolikate sisse ja tehti valgeid vorste, hiljem ka verivorste, millised võeti omaks Saksamaalt. Täideti ka seamagu, mida kutsuti **mauguks. Väideti, et ei ole jõule, kui ei ole vorste.**

Jõululeivad tehti loomakujulised. Tuntuim oli **jõluorikas**, millelt oodati toiduõnnistust järgmiseks aastaks. Seda leiba ei lõigatud ja kaeti tavaliselt rätikuga. **Jõulumagusaks** olid mitmesugused mee ja rasvaga mätsitud jahust kähkid. Küpsetati **jõlusaia**.

20. sajand tõi uuendusi ka jõululauale. Keedetud liha asemel hakati rohkem kasutama ahjuliha hapukapsaste ja kartulitega. Süldi kõrvale tulid pasteedid, salatid ja külmad lihalõigud. Kõige suurem ja pöördelisem uudis oli **piparkook**, mis ilmus jõululauale juba 19. sajandi lõpul. Tegelikult on piparkookidel pikk ajalugu ja nad on **algelt pärit idamaadest**. Esimesed teated piparkookidest põhjamaades pärinevad kloostrite vahendusel 1444. aastast, siis need olid vaid rikaste eriline jõulumaius. 1930. aastail tehti ka eesti taludes piparkooke – suur pesukorvitäis, mida sai süüa kuni poole veebruarini.

Jõululauale ei tohi panna ühtegi poolikut toitu, kust juba võetud on, ka leiba ja saia mitte. Siis on nälg majas.

Jõulujooke on meil olnud läbi aegade ainult kaks. Üks eestlastele juba muinasajast tuttav – **õlu** ja teine **taar**. Taar on hapendatud jahujook, see on talurahvajook.

Mis on siis **jõulude traditsioonilised tähised?**

1. **Jõulukuusk** – tuli Eestisse 19. sajandi lõpp-veerandil ja see rippus laes, nüüd jala peal põrandal.
2. **Tuli** – kaminatuli, õues lõkketuli ja kõigile armsaks saanud küünlatuli. Jõuluhalu süütas kaminas pereisa ja see pidi põlema võimalikult kaua. Et anda sellele kaitsvat jõudu, raputati halule soola või valati peale viina.
3. **Kinkimine** – lastele kui ka täiskasvanutele.
4. **Toidurikas laud** – oli kaetuna kogu öö, millega loodeti algavat aastat mõjutada. Jõululaual oli kindlasti väike leib ja või, valged tanguvorstid ehk makid. Verivorste hakati Eestis tegema alles 20. sajandil. **Makk oli alati see ülirmsöömine pühade ajal.** Laual ei puudunud ka **taar ja õlu.**

Vietnamlastel on tore ütetus vana-aasta õhtuks: „**Kus sa ka ei oleks, kaugel või ligidal, tuleta meelde, et sind ootab isamaja.**“

Ära ka sina unusta seda toredat ütlust ja pea au sees meie vanade eestlaste kommet olla jõululaupäeval või vana-aasta õhtul koos kogu perega.